Matjaž BABIČ | PISARSKE ZGODE IN NEZGODE

Lapsus calami na mikenskih tablicah

Abstract

It is not easy to be a scribe

Mycenaean scribes had much opportunity to experience the good and bad sides of clay. It was easy to correct one's own errors, provided one noticed them before the clay dried. Yet if one has other duties to perform – and the scribes had all too many of them –, errors can occur. In this article, the most common types of scribal errors are examined and possible regularities in their occurrence are suggested.

Izvoleček

Pisarske zgode in nezgode. Lapsus calami na mikenskih tablicah

Mikenski pisarji so pri delu spoznali tako dobre kot slabe strani gline. Ni bilo težko popraviti napake, če jo je pisar pravočasno opazil. A če je imel poleg pisanja na tablice še druge naloge, so se pri pisanju rade pojavljale napake. Članek raziskuje najpogostejše vrste napak in predlaga pravila, na podlagi katerih bi lahko razložili njihovo pogostnost.

Za začetek nekaj osnovnih podatkov o tablicah, odkritih v ruševinah mikenskih palač. Najpomembnejša najdišča so Knosos na Kreti ter Pilos, Mikene, Tebe in Tirins v celinski Grčiji. V mikenski dobi je bilo palač, kjer so pisali na tablice, gotovo več, zato lahko upamo, da se bo našlo še kaj. Najdbe v celinski Grčiji izvirajo iz časa na prelomu med 13. in 12. stoletjem, medtem ko naj bi bile kretske tablice kakšni dve stoletji starejše. 'Naj bi bile' pravimo zato, ker mikenologi že od začetka šestdesetih let razpravljajo, ali je imel Evans prav, ko je postavil najdbe v Knosu v leto okrog 1400. Dokončnega odgovora še ni.

Koliko tablic so izkopali? Navedene so samo približne številke, ker nekaj tablic ni objavljenih¹. Poleg tega je prišlo na dan tudi precej koščkov tablic, vendar zanje ne vemo natančno, koliko tablic bi iz njih lahko naredili. Čeprav so mikenologi doslej veliko odlomkov že združili v tablice, jih je veliko še ostalo.

– V Knosu je bilo odkritih okrog 8000 tablic, kosov in koščkov. Domnevajo, da je bilo v palači med 3000 in 4000 tablic.

¹ Podatki so povzeti po S. Hiller – O. Panagl, Die frühgriechischen Texte aus mykenischer Zeit, Darmstadt 1986².

- Pilos nam je ohranil v celoti ali v ostankih 1200 do 1300 tablic.
- Sledijo Mikene z okrog 70 odkritimi tablicami.
- Iz Teb jih je bilo doslej objavljenih natanko 46 tablic in odlomkov, vendar so arheologi menili, da jih je moralo biti več. In res so nas izkopavanja obogatila z okrog 200 novimi tablicami².
- Zelo malo nam je ohranil Tirins, saj so doslej našli samo 25 odlomkov.

Dandanes lahko velja za splošno sprejeto ugotovitev, da so mikenske tablice popisane v zlogovni pisavi, imenovani linear B, in da je zapisani jezik grščina. Tu in tam se sicer še najde kdo, ki trdi, da je mikenologija zarota Ventrisovih privržencev, a takšnih glasov je čedalje manj³.

Po dolgotrajnem, napornem delu je vodilnima strokovnjakoma za mikensko pisavo, Američanu Emmettu Bennettu in Belgijcu Jeanu-Pierru Olivierju, uspelo približno določiti število ljudi, ki so pisali tablice. Na podlagi majhnih, le vajeemu očesu vidnih razlik v pisavi sta ugotovila, da je v Knosu tablice pisalo najmanj 65 in v Pilu najmanj 45 različnih oseb. Če vemo, da vsebujejo vse mikenske tablice skupaj besedila za nekaj deset strani, se nam zdi čudno, da bi bilo v palači v Pilu zaposlenih skoraj 50 poklicnih pisarjev. Domnevamo torej, da so v linearju B pisali na tablice posebej izšolani uradniki; kadar niso pisali, so opravljali druge naloge; koliko je bilo takšnih nalog, ne vemo, zato je težko ugotoviti, ali je bilo pisanje tablic za uradnike glavno ali dodatno opravilo. Kljub temu se še danes uporablja ustaljeni izraz 'pisar', le da si ob njem ne predstavljamo egiptovskega poklicnega in šolanega pisarja.

Sobe mikenskih palač so uporabljali tudi za začasno shranjevanje tablic: linear B so znali brati bržkone samo uradniki, ki so si z njim pomagali, zato se tablic ni splačalo hraniti drugod: nihče razen uradnikov jih ne bi znal brati in tudi ko bi jih znal, jih ne bi razumel. Saj je še danes tako: če hočemo razumeti slovenski knjigovodski zapissek, nam znanje slovenščine bolj malo pomaga. Poleg tega bi morali, če bi bile tablice shranjene posebej, narediti veliko korakov brez potrebe, da bi preverili eno ali dve številki.

Linear B je, kot rečeno, zlogovna pisava. Ima 93 znakov, glasovno vrednost poznamo za 75 izmed njih. Ostalih 16 se uporablja tako redko, da je razlaga za njihovo glasovno vrednost pogosto odvisna od razlage ene same besede. Poleg znakov z glasovno vrednostjo ima linear B tudi okrog 150 posebnih znamenj, med njimi ideograme, znamenja za števila in mere,

² Najdbe so bile prvič predstavljene na mikenološkem zborovanju 1995 v Salzburgu.

³ Trditve nasprotnikov najboljše predstavlja W. Ehschmitt, *Die Kontroverse um Linear B*. München 1969. Celo v zadnjem desetletju se tu in tam pojavi avtor, ki nasprotuje splošno sprejeti razlagi, npr. R. Vieni, *La lingua dei Micenei*, Roma (?) 1990.

ligature, sestavljene bodisi iz znamenj z glasovno vrednostjo ali iz glasovnih znamenj in ideogramov.

Zapiski za kratkotrajno uporabo so se pisali na glinaste tablice, zapiski trajne vrednosti verjetno na kože, les ali papirus. Požari, ki so uničili večino mikenskih palač, so za vedno uničili tudi vse, kar je bilo zapisanega na gorljivi snovi. Prestale so jih samo glinaste tablice, torej samočasne beležke.

Kako potem vemo, da so obstajali poleg glinastih tablic tudi drugačni zapiski? V knjigovodskih opombah, kot jih vsebujejo tablice, se večkrat pojavi beseda *o-pe-ro*. Izenačimo jo lahko s klasičnogrškim izrazom ὄφελος, le da v mikenski grščini ne pomeni 'korist' kot klasični ὄφελος, ampak 'dolg'. Nekajkrat je izraz še natančneje določen, piše namreč *pe-ru-si-nu-wo o-pe-ro*. πέρυστι tudi pozneje pomeni 'lani', zvezo *perusinyon ophelos* lahko torej prevedemo kot 'lanski dolg'. Na neki tablici najdemo celo opombo »toliko prispevajo kovači vsako drugo leto«. Poleg sprotnih zabeležk so morali obstajati tudi daljši popisi obveznosti iz preteklega leta, morda celo nekakšen letni načrt. Nobena izmed ohranjenih tablic ne vsebuje ničesar takega, zato lahko domnevamo, da so bile tovrstne listine napisane na drugačni snovi.

Besedila v linearju B so se nam torej ohranila na glinastih tablicah dveh različnih velikosti.

- Prvi »format« so t.i. 'tablice v obliki palmovega lista', dolge okrog 15 cm in široke 5 do 6 cm. Ea 305 se je ohranila v dveh kosih, medtem ko na Ea 304 manjka desna stran.
- Druge so t.i. 'tablice v obliki strani', oblikovane kot pokončen pravokotnik. Takšna je zgornja, večja tablica na naslovni strani izročka.

Ker se da spraviti na eno veliko tablico precej več besedila kot na malo, sta se vrsti uporabljali različno: male tablice vsebujejo posamezne zabeležke, velike vsebujejo zbirne sezname, napisane po podatkih, zbranih z več malih tablic. Tablic niso žgali, obstajale so samo tako dolgo, dokler so bili potrebni podatki, ki so jih vsebovale. Ko tablice niso potrebovali več, so jo zmočili, pregnetli in naredili novo: 'recycling' so torej poznali že pred 3000 leti. Vendar ima glina tudi slabo stran: razmeroma hitro se suši, tako da pri pisanju ni veliko časa za razmišljanje, preverjanje podatkov in popravljanje pravopisnih ter slovničnih napak. Iz tablic, ki so bile shranjene do konca obračunskega leta, je najbrž nastal nekakšen daljši zapis vseh nujno potrebnih podatkov, zlasti neporavnanih terjatev iz preteklega leta, dobropisov za prihodnje leto in natančen popis skladiščnega stanja z morebitnimi prihranki. Takšnih seznamov gotovo niso pisali na glinaste tablice; porabi-

li bi namreč ogromno prostora in tudi nerodno bi jih bilo uporabljati in hraniti.

Zapiski v linearju B vsebujejo podatke, potrebne za upravljanje mikenske palače:

- sezname oseb;
- potrdila ali zahteve za določene usluge;
- podatke o razdeljevanju živil ali surovin določenim;
- podatke o živilih in drugih predmetih, namenjenih za žrtvovanje;
- sezname živine in drobnice;
- podatke o velikosti čred;
- poročila o razdelitvi zemljišča;
- popise predmetov, uskladiščenih v palači ali drugod.

Ob pisanju tablic je bilo treba upoštevati več stvari:

- Velike tablice so morale biti karseda pregledne tako za pisca kot za bralca. Meja med uvodom in seznamom je morala biti zelo jasna.
- Male tablice je bilo treba sestaviti hitro, dokler je imel uradnik podatke še v glavi, zlasti takrat, ko se je popisovala dejavnost, ki ni bila vnaprej določena z letnim načrtom.
- Preden je začel pisati veliko tablico, se je pisar zavedal, da mora imeti vse potrebne podatke na malih tablicah pripravljene vnaprej: glina se hitro suši, časa ni bilo več kot kakšne pol ure; potem ko bo enkrat začel, ne bo mogel več odložiti pisala in brskati po omarah.

Pisar je moral torej paziti na sto stvari, važnejših od tega, ali bodo vse besede zapisane čisto pravilno brez napak. Marsikdaj je napako ali pomoto kar pustil in si mislil: »Da le hujšega ni.«

Preden se lotimo pomot, kot smo obljubili v naslovu, moramo povedati nekaj besed o jeziku mikenskih tablic. Grščina na tablicah je starinska: drugačna tudi ne more biti, saj je 400 let starejša od Homerjevih epov. In vendar ni pragrščina, vsebuje že nekaj izrazito narečnih potez⁴. Zelo poenostavljeno bi lahko rekli, da so mikenske tablice napisane v starinski arka-do-kiprščini. Bolj presentljivo je nekaj drugega: jezikovno gledano so tablice iz Pila, Teb, Miken in Knosa skoraj popolnoma enotne, čeprav so knoške tablice morda tudi 200 let starejše od celinskih. Nekaj razlik sicer je, zlasti v besedišču, a so zanemarljive, če se spomnimo, kolikšna je na primer razlika med Gortinskim zakonikom in atenskimi napisi 5. stoletja.

⁴ Če si pomagamo z našo slovstveno zgodovino: mikenske tablice niso Brižinski spomeniki, ampak kvečjemu Stiški rokopis.

Primeri za krajevne razlike:

– Besedišče:

	Pilos	Knosos
‘voz’	<i>wo-ka (uokhā)</i>	<i>i-qi-ja (‘ikk’iā)</i>
(posoda) ‘brez držajev’	<i>a-no-ue (anouues)</i>	<i>a-no-wo-to (anouuoton)</i>
‘speta z bronom’	<i>ka-ko de-de-me-no</i> (<i>khalkōi dedemenō</i>)	<i>ka-ko-de-ta</i> (<i>khalkodeta</i>)
‘opremljena’ (?)	<i>a-ja-me-na + dat./instr.</i>	<i>a-ja-me-na</i> brez dopolnila

Toda poleg takšnih zanemarljivih razlik v besedišču se najdejo tudi drugačni odkloni od ustaljene rabe, zlasti v Pilu. Če se ponavljajo, niso navadne pomote in morajo odražati razlike v govoru različnih pisarjev. Z njimi se je zelo podrobno ukvarjal švicarski jezikoslovec Ernst Risch in izide predstavil v referatu z naslovom *Narečne razlike v mikenščini*⁵.

Opazil je, da uporabljajo nekateri pisarji ponekod – ne vedno – drugačne oblike od ustaljenih. Nekateri lahko imamo za posebnosti ene same osebe, – nekaj jih imamo na strani št. 27 v preglednici – medtem ko se druge pojavijo večkrat. Ustajene, navadne oblike je Risch imenoval ‘mycénien normal’ in posebne, izjemne oblike ‘mycénien spécial’. Najbolje izpričane razlike imamo na preglednici na strani št. 22 zgoraj:

- Iz zlogotvornih *r*, *l*, *m*, *n* se v mikenščini praviloma razvije glas ojevske barve: ‘seme’ je *spermo*, ‘miza’ je *torpeza*, ‘mazilo’ ali ‘dišava’ je *aleiphor*, takšne oblike spadajo v ‘mycénien normal’; toda najdemo tudi oblike *sperma* in *aleiphar*, takšne štejemo za ‘mycénien spécial’.
- V nekaterih besedah, zlasti tujkah, kjer ima ‘mycénien normal’ vedno *-i-*, drugi pisarji nihajo med *-e-* in *-i-*: ime boginje Artemide ima v ‘mycénien normal’ dajalniško obliko *A-ti-mi-te*, torej *Artimitei*, medtem ko se lahko v ‘mycénien spécial’ piše tudi (tokrat v rodilniku) *A-te-mi-to*, beremo *Artemitos*; podobno je iz pogostega krajevnega imena *Ti-mi-to a-ke* (verjetno dajalniška oblika imena Θέμιστον ἄγκος ‘globel’) izpeljano ime pokrajine *Te-mi-ti-ja*.
- V ‘mycénien normal’ je asibilacija obvezna, pri nekaterih pisarjih, ki pišejo ‘mycénien spécial’, lahko tudi izostane: iz krajevnega imena *Ti-nwa-to* se izpelje ime pokrajine *Ti-nwa-si-ja*, v ‘mycénien spécial’ lahko brez asibilacije *Ti-nwa-ti-ja*; podobno je tudi pri nekaterih zloženih osebnih imenih tipa *Τερψίμβροτος*: praviloma imajo asibilacijo, npr. *Ma-na-si-we-ko*, beremo *Mnāsīwergos*, a pri nekaterih pisarjih so tudi oblike kot *Ta-ti-qo-we-u*, torej *Stasig’oŷeus* in ne *Stasig’oŷeus*.
- Gotovo najznamenitejši sta različici za daj. ednine 3. sklanjatve: končni

⁵ E. Risch, Les différences dialectales dans le mycénien; Proceedings of the Cambridge Colloquium on Mycenaean Studies, Cambridge, 1966, 150ss.

ca je navadno –ει, zapisana kot –e, ker se pri dvoglasnikih na t v mikenščini piše skoraj brez izjeme samo prvi del (le v Knosu imamo nekajkrat οι zapisano kot –o-i-); toda nekaj pisarjev že uporablja končnico, kot jo poznamo iz klasične grščine, namreč –ι. Poleg dajalnika ednine *Po-se-da-o-ne* najdemo tudi obliko *Po-se-da-o-ni*.

Če izvzamemo asibilacijo, so oblike v 'mycénien spécial' oblike, ki so se uveljavile v klasični grščini, torej mlajše, medtem ko so oblike v 'mycénien normal' starejše, morda jih je ohranjalo izročilo. A kako razložiti omahovanje pri asibilaciji? Chadwick je objavil domnevo⁶, da so pisarji, ki pišejo 'mycénien spécial', kratkomalo uradniki, ki izvirajo iz nižjih, dorsko govorečih plasti ljudstva: s pisavo vred so se naučili oblik, a so tu in tam vseeno napisali po domače. Risch mu je kmalu odgovoril⁷, da bi morali imeti za tako drzno domnevo izpričanih več izrazito dorskih oblik, npr. ἰαρός, ὄκα ali Ἀπτόμιδι.

Torej:

	mycénien normal	mycénien spécial
*r, */,*m,*n	→ or, o	→ or/ar, o/a
-i	povsod: A-ti-mi-te, Ti-mi-to	i/a. A-te-mi-to, Te-mi-ti-ja
asibilacija:	vedno: Ti-nwa-si-ja, Ma-na-si-we-ko	ne vedno: Ti-nwa-ti-ja, Ta-ti-go-we-u
dat. sg. 3. dekl.	na -ei (zapisano -e)	na -ei/-i

In zdaj od zgod k nezgodam, torej k pravim pomotam pri pisanju: o njih se lahko naučimo največ iz razprave prof. Ilievskega z naslovom *Negriška sklanjatev ali pisarske pomote*⁸.

Pisarske napake je moč približno razdeliti v tri skupine:

- navadne pomote, torej *lapsus calami*;
- slovnične napake: ednina namesto množine, imenovalnik namesto odvisnega sklon, napačna sklonska oblika (končnica);
- napake v zgradbi besedila: zlasti na velikih tablicah se zgodi, da je pol besedila napisanega po enem obrazcu in pol po drugem; pisar je besedilo v začetku še preurejal, nato si je premislil in nadaljevanje dobesedno prepisal iz predloge.

Posvetili se bomo samo prvi vrsti, torej pomotam, kot pravi naslov. Oglejmo si nekaj primerov:

⁶ J. Chadwick, Who were the Dorians?; La Parola del Passato, 166, 1976, 103-177

⁷ Die griechischen Dialekte im 2. vorchristlichen Jahrtausend; Studi micenei ed egeo-anatolici, 20, 1979, 91-111; (Kleine Schriften, Berlin – New York, 1981, 269-289)

⁸ P.H. Ilievski, Non-Greek Inflections or Scribal Errors in the Mycenaean Texts, Živa antika, XV, 1965, 45-59.

Tablice Ea:

spadajo med male tablice, vsebujejo enovrstična besedila, podatke o razdelitvi zemljišča. Tablicam skupin E– pravimo tudi ‘tablice zemljiške posesti’ ali ‘katastrske tablice’, ker dajejo skupaj videz nekakšne zemljiške knjige. Za današnje snov so zlasti dragocene, ker je nekaj besedil ohranjenih v dveh izdajah: na malih tablicah kot posamični zapisi in na velikih, zbirnih tablicah kot daljši sezname. Tablice Ea so sicer ohranjene v samo eni izdaji, vendar so besedila na njih kratka in jasna, vsebujejo nekaj izrazov, zelo značilnih za ‘tablice zemljiške posesti’, zlasti naslednje:

- *o-na-to onāton*; iz glagola ὀνύνημι, ‘korist, uživanje, najem’;
- *ko-to-na ktoinā* (iz glagola κτίζω) ‘zemljišče’;
- takšna *ktoinā* je lahko:
- *ki-ti-me-na*, nedvomno particip mikenske oblike glagola κτίζω;
- *ke-ke-me-na*: oblika mora biti particip perfekta, toda ne vemo, katerega glagola; prav tako ne vemo, kaj natančno sta obliki pomenili in kakšna je bila razlika med njima.

Najpogostejša zveza na tablicah s takšno vsebino je *o-na-to e-ke ke-ke-me-na ko-to-na*, *onāton ekhei ke-ke-menās ktoinās* z več različicami.

Ea132: *ru-ko-ro ra-wa-ke-si-jo e-ke o-na-to su-qo-ta-o ko-to-na GRA T 1*
 (*Ru-ko-ro laṽagesios ekhei onāton sug^ootāo ktoinās*, [6 l])
Ru-ko-ro (morda Λύρος ali Λύκωρος) *ekhei onāton sug^ootāo ktoinās*
sug^ootāo je rodilniška oblika samostalnika *sug^ootās*, ustrezajočega klasičnemu συβώτης. Prevedli bi lahko približno: »Likoros ima v najemu zemljo svinjarjevega zemljišča.«

Takšno ali zelo podobno besedilo se na tablicah skupine Ea velikokrat ponovi, zato ni čudno, da najdemo vmes napake. Naslednji primer, stran št. 2 čisto spodaj:

qo-qo-ta-o

305: *ke-re-te-u e-ke-na-to to ke-ke-me-na ko-to-na GRA T 1*
 (*Krētheus ekhei <o>nāton ke-ke-menās ktoinās g^oog^ootāo*)

Pisarju se je namesto popolnega *e-ke o-na-to* zapisalo krajše *e-ke-na-to*. Roka je, kot kaže, pozabila, da mora napisati dve besedi, vmes je izpadel začetni *o*.

V naslednjem primeru (str. 3 zgoraj) je pomota v besedi *o-na-to*, manjka srednji znak. Napake se pojavljajo torej pri najpogostejših besedah, pri izrazih, ki se ponavljajo na vsaki tablici, tako da bi jih manj skrben pisar celo izpustil.

Primeri pod točko 3 na strani 3 kažejo podobne napake, le da tokrat na zbirni tablici. Za daljše besedilo na tablici En 74 (v celoti obsega 24 vrstic) obstaja tudi druga različica, narejeno je bilo namreč na podlagi

pripravljalnih seznamov na tablicah skupine Eo. Na str. 27 imamo prvih 7 vrstic ter vrstice .20-22. Prva vrstica je za zbirno tablico značilen uvod:

En 74.1 *ru-83-o ko-to-na ki-ti-me to-so-de pe-mo GRA I T 5*

Vrstica vsebuje nominalni stavek: prva beseda je roditeljska oblika osebnega imena, vendar je ne moremo prebrati, ker vsebuje še nepojasneni znak št. 83. Sledi zveza *ko-to-na ki-ti-me*. Popolna oblika bi morala biti *ko-to-na ki-ti-me-na*, a pisar je v udomačenem izrazu spet pozabil zadnji znak. Torej: »zemljišče vrste *ki-ti-me-na*, v lasti osebe po imenu *Ru-83* (?), toliko semena«⁹. V drugi vrstici sledi pojasnilo:

o-da-a₂ o-na-te-re ru-83-o ko-to-na e-ko-si

Skupina znakov *o-da-a₂* zaznamuje členico, ki ji glede na sobesedilo lahko pripišemo pomen, podoben latinskemu *item* 'in tako'. *o-na-te* je *onāter*, tisti, ki ima *onāton*. Prevod: 'In tako imajo najemniki omenjeno zemljišče.' Sledi seznam najemnikov, imenu sledi podatek o poklicu in vedno zveza *ekhei tosonde spermo*. Prvi najemnik na seznamu z nejasnim imenom *Pe-ki-ta* je *ka-na-pe-u*, torej *κναφεύς*, 'valjalec', vsi ostali so *te-o-jo do-e-ro*, torej *theoio do^heloi* ali *do^helai*, dobesedno 'božji sužnji' ali 'božji služabniki'. V 4. vrstici je zapisana *Mi-ra*, morda *Σμίλα* ali kaj podobnega, v 5. vrstici *Te-se-u*, nič več in nič manj kot *Θησεύς*, v 6. vrstici oseba nepojasnenega imena *Ma-re-ku-na*, v 7. *E-ko-to*, (= *Εκτωρ*).

Napako najdemo tudi v 21. vrstici: skozi ves seznam se ponavlja glagolska oblika *e-ke* (*ekhei*); ponovi se tolikokrat, da se pisarju v 21. vrstici, ko je treba uvesti nov razdelek s podobno vrstico kot je bila vrstica št. 2, namesto množinske oblike *e-ko-si* zapiše *e-ke-si*.

Primerjajmo besedilo s prejšnjo izvedbo na tablici Eo 276:

Eo 276 .3 *mi-ra te-o-jo do-e-ra e-ke-ge o-na-to* [[*pa-ro*]] *pa-ro ru-83-e GRA T 1*

.5 *ma-re-ku-na te-o-jo do-e-ra e-ke-ge o-na-to pa-ro ru-83-e GRA T 1*

Knjižba v tretji vrstici ustreza peti vrstici zbirne tablice, le da je po obrazcu bliže tablicam skupine Ea: kot smo videli že prej, se da lastnika na tablicah Ea izraziti na dva načina: *onāton ktoinās* + lastnikovo ime ali *paro* (= atiško *παρό*) + lastnikovo ime v dajalniku. V prvi vrstici tablice Eo 276 je pisar očitno okleval med obema različicama: najprej je napisal *pa-ro*, nato je predlog zbrisal, da bi napisal zvezo z roditeljskim, a se je na koncu vseeno premislil in spet napisal *pa-ro*. V 5. vrstici osnutka, ta ustreza 6. vrstici na izvedbi En, ugotovimo, da *Ma-re-ku-na* sploh ni moški, ampak ženska, in da je pisar pod vplivom sosednjih vrstic pomotoma zapisal moško obliko *do-e-ro* namesto ženske *do-e-ra*.

⁹ Velikost parcele se na tablicah izraža s količino semena, potrebnega za setev na tako velikem zemljišču.

Napake drugačne vrste najdemo na eni izmed tablic skupine Jn. Na teh tablicah so popisane skupine kovačev in količina brona, ki ga vsaka skupina dobi. Tablica 725 je med njimi posebnost, saj lahko po njeni zunanji podobi sklepamo, da je nastala v čudnih okoliščinah. Kaže, da jo je pisar najprej nameraval sestaviti po drugačnem obrazcu kot druge. Med pisanjem si je premislil, zbrisal skoraj vso spodnjo polovico tablice in nato vse skupaj pustil. Nato se je seznama lotil njegov sodelavec in ga naredil po enakem obrazcu kot ostale, ohranjen nam je kot tablica Jn 658. Obe tablici vsebujeta poimenski seznam kovačev, le da je na Jn 658 nekaj krajši. Na tablici 658 se je znašlo tudi nekaj imen, ki jih na tablici 725 ni: Lejeune je v razpravi o kovačih v Pilu¹⁰ razlagal takole: *Ma-ka-wo*, *Wa-ka-ta* in *Po-ru-e-ro* sploh niso nove osebe, ampak so s tablice 725 drugače prepisana imena *Ma-ka-ta*, *Wa-tu-ta* in *O-ru-we-ro*. So narobe prepisana ali popravljena? Ker sta nam *Μαχῶρων* in *Πολύερος* bolj domača kot *Μαχῶτᾱ~* in *O-ru-we-ro*, se zdi, da so imena na tablici 658 popravljena. In če je pisar na tablici 658 lahko popravil imena, napisana na tablici 725, je moral poleg teh dveh tablic obstajati še najmanj en imenski seznam, morda je bil napisan na gorljivi snovi in se nam zato ni ohranil.

Tablica Ge 604 iz Miken¹¹.

- .1 *ke-e-pe o-pe-ro ka-na-ko e-ru-ta-ra* [] *DE 1 KU V 1*
- .2 *i-na-o-te o-pe-ro KU V 1 SA V 1 ko-no se-ri-no M 2 *155 1*
- .3 *ra-ke-da-no-re o-pe-ro e-ru-ta-ra M 1 MA V 1 SA V 1*
- .4 *a-ke-re-wi-jo o-pe-ro e-ru-ta-ra M 3*
- .5 *pu-ke pe-ro-ro ka-na-ko M 1 MA Z 2 SA Z 2 ka-da-mi-ja 1*

Na njej je zabeleženo, koliko dišav in začimb dolguje palača naštetim osebam. Napaka se pojavi v zadnji vrstici pri besedi *ophelos*.

Zadnja skupina vsebuje pomote, ki že mejijo na slovnične napake. Na tablicah skupine Es iz Pila so popisane dajatve različnim božanstvom ali osebam. Za primer vzemimo tablico Es 647.

- Es 647. 1 *o-po-ro-me-no po-se-da-o-ne do-so-mo GRA 1 T 5*
- .2 *34-ke-te-si do-so-mo GRA T 1 V 4*
 - .3 *we-da-ne-we do-so-mo GRA T 1 V 4*
 - .4 *di-wi-je-we do-so-mo GRA T 1 V 4*

¹⁰ M. Lejeune, Les forgerons de Pylos; Mémoires de philologie mycénienne, Roma 1971

¹¹ Izraze beremo: (*ka-na-ko*) *e-ru-ta-ra* = (*knākos*) *erūthrā*, *o-pe-ro* = *ὄφελδ*; *ko-no* = *σχοῖνος*; *se-ri-no* = *σεηλῖνον*; *ka-da-mi-ja* = *κόρδαμα*.

Besedilo beremo:

.1 ^h*Oplomenos*, *Poseidaōnei dosmos GRA* (90 l)

.2 *34-ke-tērsi dosmos GRA* (10 l)

.3 *Werdaneūei dosmos GRA* (10 l)

.4 *Diwiēuei dosmos GRA* (10 l)

V prvi vrstici je dajatev (*dosmos*) gotovo namenjena Pozejdonu, v drugi skupini božanstev, zapisani s skupini znakov *34-ke-te-si*, najbrž dajalnik množine na -τῆρσι. Imeni *We-da-ne-u* (morda *Werdaneus*) in *Di-wi-je-u* sta drugod večkrat izpričani kot imeni oseb, morda je tako tudi tukaj. Obrazec se ponavlja na vseh tablicah te skupine, na katerih so popisane dajatve, razlike so samo v prvi vrstici:

- v besednem redu kot na tablici 648 (namesto *Po-se-da-o-ne do-so-mo* je napisano *do-so-mo Po-se-da-o-ne*);
- ali v obliki besede: na tablici 649 beremo namesto *A-re-ku-tu-ru-wo-no Po-se-da-o-ne do-so-mo* zvezo, kjer se zdita sklona zamenjana:

A-re-ku-tu-ru-no-ne po-se-da-o-no do-so-mo GRA 2 T 3

Napako se da razložiti na dva načina:

- a) *Alektruōnei* je posesivni dativ namesto posesivnega genetiva, *Poseidaōnos* je v roditeljski, da ne bi stala dva dajalnika skupaj. Tako zvezo pojasnjuje O. Panagl.
- b) Pisar je v raztresenosti zamenjal končnici, a tablice ni popravljaj.

Tudi druga razlaga ni čisto neverjetna, a če se je treba odločiti, se mi zdi prva malce boljša. Morda je hotel pisar nekako posebej povzdigniti *Alektruōna*, ker je njegov prispevek daleč največji. Ker se mu je začetek ponesrečil, je nadaljevanje prilagodil začetni spremembi.

Kaj se lahko torej iz takšnih pisarskih napak naučimo?

- 1.) Napak je zelo malo pri številkah. Pisarji so nanje zelo pazili, saj so tablice tudi nastale predvsem zaradi številčnih podatkov.
- 2.) Večkrat ko se beseda pojavi, verjetneje je, da se bo pisar pri njej naslednjič zmotil.
- 3.) Če so si lahko privoščili napake celo pri pisanju imen, so morali obstajati seznam, kamor se je dalo v sili pogledati in preveriti, ali so imena pravilna.
- 4.) Pri zgornji napaki v besedi *ophelos* se vidi, da je imel pisar jasno pred očmi besedo iz treh znakov. Ni si torej zapomnil samo glasovne, ampak tudi vidno podobo besede.
- 5.) Napake se pojavljajo v skupinah; kadar je pisar takoj videl, da ga je polomil, je pogosto raje prilagodil nadaljevanje besedila, kot da bi popravljaj začetek.

Mikenski pisarji so bili pri vsej redoljubnosti tu in tam raztreseni. Morda tudi spodrseljaji in napake, ki jih najdemo, pričajo o splošnem razpolo-

ženju, ki je vladalo tik pred propadom mikenskih palač, ko sta vse bolj grozila nered in razsulo.

Jezikovne razlike:

Posebnosti nekaterih pisarjev (Pilos):

- št. 1: *e-pi-qe to-me* (ἐπί τε τυδε, dat. sg. zaimka *tom^hei*), Ep 613.8;
št. 41: *e-pi-qe to-e* (dat. sg. zaimka *to^hei*), Eb 842.B;
- št. 1: *O-pe-to-re-u* (osebno ime, zapisano kot *Opheltoreus*), Ep 704.1;
št. 41, 43: *O-pe-te-re-u* (isto ime, zapisano kot *Opheltreus*), Ea 805, Eb 794.1.

pa-ro ku-ro₂ ra-wa-ke-si-jo
814: *o-ke-u di-ra-po-ro e-ke o-to GRA T 1*
(^hOkheus di<phthe>rалоiphos ekhei o<nā>to paro Kullōi lāyāgesioi)

Primeri s tablic En in Eo:

- En 74 .1 *ru-83-o ko-to-na ki-ti-me to-so-de pe-mo GRA 1 T 5*
 .2 *o-da-a₂ o-na-te-re ru-83-o ko-to-na e-ko-si*
 .3 *pe-ki-ta ka-na-pe-u wa-na-ka-te-ro [o] na-to e-ke to-so-de pe-mo GRA T 1*
 .4 *mi-ra te-o-jo do-e-ra e-ke to-so-de pe-mo GRA T 1*
 .5 *te-se-u te-o-jo do-e-ro o-na-to e-ke to-so-de pe-mo GRA T 4*
 .6 *ma-re-ku-na te-o-jo do-e-ro o-na[-to e-ke to-so-de pe-]mo GRA T 1*
 .7 *e-ko-to te-o-jo do-e-ro o-na-to e-ke to-so-de pe-mo GRA V 3*
 / ... /
 .20 *pi-ke-re-wo ko-to-na ki-ti-me-na to-so-de pe-mo GRA 2 T 6*
 .21 *o-da-a₂ o-na-te-re e-ke-si pi-ke-re-wo ko-to-na*
 .22 *a₃-wa-ja te-o-jo do-e-ra o-na-to e-ke to-so-de pe-mo GRA T 1*
 / ... /
- Eo 276 .3 *mi-ra te-o-jo do-e-ra e-ke-qe o-na-to [[pa-ro]] pa-ro ru-83-e GRA T 1*
 .5 *ma-re-ku-na te-o-jo do-e-ra e-ke-qe o-na-to pa-ro ru-83-e GRA T 1*

Seznam kovačev na tablicah Jn 725 in 658:

725

te-pe

pa-qo-ta

e-ka-no

au-ta-mo

we-we-si-jo

pe-re-qo-no

ti-ri]

]ko-no

658

ma-ka-uo

pi-ro-ne-ta

pa-qo-ta

au-ta-mo

po-ro-u-jo

o-na-se-u

po-ro[-ko

re-u-ka-ta

ma-ka-ta

o-na-se-u

wi-jo-ro-jo

ua-tu-ta

o-tu-wo-we

po-ro-ko

po-ro-u-jo

pe-re-ta

o-wo-ta

o-pe-ra-no

o-ru-ue-ro

a-tu-ko

re-u-ka-ta

ua-ka-tao-tu-~~uo~~-ue

wowi-ja-ta

pe-re-ta

po-ru-e-ro

o-pe-ra-no

a-tu-ko

[[ko-ma-do-ro]]

Seznam dajatev (Pilos):

Es 648 .1 *a-ne-o do-so-mo po-se-da-o-ne GRA T 5*

Es 649 .1 *a-re-ku-tu-ru-no-ne po-se-da-o-no do-so-mo GRA 2 T 3*

Kaj nam tovrstne napake povedo:

- 1.) Malo napak pri številkah.
- 2.) Pomote zlasti v besedah, ki se pogosto pojavljajo.
- 3.) Pomote pri pisanju imen kažejo, da so obstajali posebni imenski sez-nami.
- 4.) Pisarji so imeli v spominu tudi vidno podobo besede.
- 5.) Napake se velikokrat pojavljajo v skupinah, včasih je besedilo zaradi nepričakovanega začetka spremenjeno.

Matjaž BABIČ: ES IST NICHT LEICHT, EIN SCHREIBER ZU SEIN

Zusammenfassung

Die Linear-B-Texte sind uns auf Tontäfelchen von zwei verschiedenen Größen erhalten geblieben. Das erste »Format« stellen die sogenannten 'Palmblatt-Tafeln' dar, etwa 15 cm lang und ca. 5-6 cm breit. Die 'Seitentafeln' haben das zweite »Format«: ein hohes Rechteck.

Die kleineren Tafeln wurden normalerweise für Einzelnotizen verwendet, die Seitentafeln waren eher für Sammelverzeichnisse geeignet, die anhand mehrerer Einzelnotizen entstanden.

Ton als Material war für solche Notizen besonders geeignet, weil er leicht zu besorgen und zu formen war. Ein zusätzlicher Vorteil des Tons als Schreibmaterial war, dass der Ton, nachdem die Täfelchen entbehrlich geworden waren, zur Herstellung neuer Täfelchen verwendet werden konnte. Andererseits hat Ton einen wesentlichen Nachteil: er trocknet relativ schnell und läßt dem Schreibenden wenig Zeit zum Überlegen oder das Geschriebene zu korrigieren. Aufgrund wichtiger Angaben entstand spätestens am Ende des Verwaltungsjahres eine »Bilanz«, deren oberste Aufgabe es gewesen sein dürfte, die Angaben über die Schulden und gegebenenfalls übriggebliebenen oder ersparten Reserven ins nächste Jahr zu übertragen.

Da ein mykenischer Schreiber auch andere Pflichten hatte – er war also im Unterschied zu seinen ägyptischen Standesgenossen nicht nur ausschließlich Schreiber von Beruf –, geschah es hin und wieder, das ihm Fehler unterliefen. Dies war zweifellos häufiger der Fall, als man heutzutage nach dem Zustand der mykenischen Texte urteilen würde, denn ein heutiger Leser entdeckt nur diejenigen Schreibfehler, die der Schreiber entweder selber nicht (oder zu spät) entdeckte oder diejenigen, die er nicht für Wert hielt zu korrigieren.

Die Fehler, die heute auf den Linear-B-Tafeln zu finden sind, könnte man in drei Gruppen ordnen: *lapsus calami*, grammatische Fehler und textuelle Fehler. Es zeigen sich dabei folgende Regelmäßigkeiten:

- 1.) Die wenigsten Schreibfehler sind bei den Zahlangaben zu finden.
- 2.) Je öfter ein Wort in einem Text vorkommt, desto wahrscheinlicher ist es, dass es wenigstens einmal falsch geschrieben wird.
- 3.) Ein Unglück kommt selten allein: wo im Text ein Fehler vorkommt, wird es wahrscheinlich noch mehrere geben.

Naslov:

dr. Matjaž Babič

Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta,

Aškerčeva 2

SI-1000 Ljubljana